

Література

1. Бахвалов Н. С. Численные методы / Н. С. Бахвалов, Н. П. Жидков, Г. М. Кобельков. – М. : Наука, 1987.
2. Сю Д. Современная теория автоматического управления и ее применение / Д. Сю, А. Мейер ; пер. з англ. ; за заг. ред. Ю. І. Топчєєва. – М. : Машинобудування, 1972. – 544 с.
3. Зайцев Г. Ф. Теорія автоматичного управління / Г. Ф. Зайцев, В. К. Стеклов, О. І. Брицький. – К. : Техніка, 2002. – 688 с.
4. Комишан А. І. Діагностика освітньої діяльності студентів на основі рейтингового підходу: теорія, методологія, практика : монографія / А. І. Комишан, К. І. Хударковський, О. С. Челпанов. – Х. : Новий колегіум, 2011. – 297 с.
5. Креденцер Б. П. Системи автоматичного управління / Б. П. Креденцер, В. Б. Добровольський та ін. – К. : ВІКНУ, 2010. – 208 с.
6. Максимчук Н. Ю. Моніторинг якості освіти як предмет наукового дослідження в державному управлінні [Електронний ресурс] / Н. Ю. Максимчук – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2008-3/R_5/08mnyddu.pdf.
7. Оцінка знань студентів та якості підготовки фахівців (методичні та методологічні аспекти) : навч. посібник / А. Й. Ягодзінський, А. О. Муромцева, Л. В. Іванова та ін. ; Одеськ. держ. екон. ін-т. – К., 1997. – 216 с.
8. Саати Т. Л. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Л. Саати. – М. : Радио и связь, 1993. – 278 с.
9. Стрейц В. Метод пространственных состояний в теории дискретных линейных систем управления / В. Стрейц. – М. : Наука. Гол. ред. фізико-математичної л-ри, 1985. – С. 10–19.
10. Субетто А. И. Категория качества и эффективности в теории педагогических систем / А. И. Субетто // Управление качеством подготовки специалистов в высшей школе. – Горький, 1989. – 127 с.

УДК 339.137.4(477)

Ю. Й. ГАРАСИМ

Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГАЛУЗЕВИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА АНТИДЕМПІНГОВІ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО УКРАЇНИ

У статті розглядається залежність між товарною наповненістю українського експорту та товарною структурою антидемпінгових обмежень щодо українських товарів, піднімається питання трансформації галузевих пріоритетів експорту України, акцентуючи увагу на розвитку агропромислового комплексу (на прикладі Житомирської області) як альтернативи антидемпінговим обмеженням щодо експорту металопродукції.

The article deals with the dependence between the commodity structure of Ukrainian export and the commodity structure of Ukrainian goods' anti-dumping restrictions. Besides an issue of Ukrainian export branch priorities' transformation is considered. Special attention is paid to the development of agriculture (on Zhytomyr region example) as an alternative to anti-dumping restrictions against steel products export.

Ключові слова: експорт, антидемпінгові обмеження, агропромисловий комплекс, металопродукція.

Постановка проблеми. Хоча загальна тенденція лібералізації на сьогоднішній день, усуває перешкоди у торгівлі та сприяє підвищенню ефективності використання наявних у кожній галузі чи регіоні ресурсів, проте, водночас, ця ж система міжнародної торгівлі дозволяє країнам вводити обмежувальні заходи, які застосовуються тільки за визначених умов з метою захисту торгівлі. Слід зазначити, що демпінгові процеси, що виникають між країнами світу є результатом розвитку як світового ринку в цілому, так і торговельних відносин, які еволюціонують разом з інституціональною основою світової торговельної системи.

У структурі українського експорту переважає продукція металургійної галузі (34 % загального експорту товарів), що характеризує український експорт як сировинно-спрямований. Відповідно, постійними у структурі антидемпінгових заходів залишаються обмеження саме проти української металургійної продукції, що забезпечує понад 25 % промислового виробництва. Водночас, національні товаровиробники відчують нестачу експортної сировини для власного виробництва. Обсяг внутрішнього споживання металургійної продукції в Україні є істотно обмеженим та спостерігається тенденція його зменшення у 2008–2010 рр. по відношенню до 2007 р. [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на постійну увагу вітчизняних науковців до потенціалу АПК країни, який визнається перспективною альтернативою у структурі вітчизняного експорту. Серед таких науковців слід відмітити Андрійчука В.Г., Пасхавера Б.Й., Писаренка П.В. [10], Ревенка Л.С. [4], Саблука П.Т. та ін.

Проблеми регулювання взаємовідносин між суб'єктами господарювання в антидемпінговій політиці висвітлені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, серед яких – Вайнер Дж., Вермулст Е., Фінгер М., Фомін І.С., Циганкова Т.М. та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Залишається невирішеною проблема сировинної структури українського експорту, основну частку якої складає продукція металургії, та, відповідно, проблема великої кількості антидемпінгових обмежень щодо української металопродукції на закордонних ринках.

Постановка завдання. Автор зосереджує увагу на трансформації галузевих пріоритетів українського експорту, розглядаючи залежність між сировинною структурою українського експорту і товарною структурою антидемпінгових обмежень, приділяючи особливу увагу товарам сільськогосподарського призначення як альтернативи антидемпінговим обмеженням щодо експорту металопродукції.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності України під час кризи стало зростання частки сільськогосподарських товарів у сукупному експорті країни. Причому, у вітчизняній структурі антидемпінгових заходів обмеження щодо сільськогосподарської продукції практично відсутні. За даними Державної митної служби, частка експорту сільськогосподарських культур в 2009 р. становила приблизно 18,7 % від загального експорту країни. Значною мірою цей показник був сформований експортом зернових культур (9,0 %) та жирів і олії (4,5 %) [2, с. 24].

Історично склалось так, що Україна є світовим аграрним лідером з найбільшими запасами чорноземів у світі та досвідом аграрного виробництва. Проте, період ринкової трансформації та кризи приніс колосальні збитки галузі. І сьогодні, досягнувши певних успіхів на світових ринках, за оцінками Української аграрної конфедерації, за умови впровадження сучасних технологій та інвестицій Україна спроможна збільшувати виробництво сільськогосподарської продукції. Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), хоча, і подає щодо України більш стриманий прогноз, все ж фіксує значний аграрний потенціал нашої держави.

Загалом, зростання українського аграрного сектора має вдвічі перевищити темпи зростання виробництва сільгосппродукції у світі (13 %) та у сім разів – темпи зростання аграрного сектора в ЄС (4 %) [2, с. 23].

На сьогодні Україна використовує тільки одну третину тих ресурсів, які ми могли б використовувати відповідно до своїх зобов'язань у рамках СОТ. Проте, недостатність бюджетного фінансування стримує розвиток АПК, хоча сільське господарство є єдиною галуззю, яка має позитивне сальдо ЗТО України. Так, важливе значення для України має ринок соняшникової олії, на якому країна посідає провідне місце. За інформацією ділових видань, у 2010 р. частка України у світовому експорті цього виду продукції склала приблизно 60 % [3].

Україна має шанс зайняти чільне місце на світовому ринку сільського господарства із власною органічною продукцією, адже на сьогодні обставини складаються на користь АПК, який стає привабливим для інвестицій Заходу. Внаслідок генної хвилі науково-технічного прогресу ринок продовольства, агропромислового виробництва на сучасному етапі торгового розвитку поділяється на три типи виробничих систем, і відповідно, на три типи товарів: традиційні, генетично модифіковані та екологічно чисті (органічні) [4, с. 7–8]. Вироблення екологічно чистої продукції із використанням міжнародно-прийнятої системи сертифікації та контролю якості може стати своєрідним привілеєм (“made in Ukraine”) та зразком виробництва якісних продуктів.

Так, величезний експортний потенціал розвитку економіки спостерігається у Житомирському регіоні, який входить до так званого Столичного економічного регіону. Район за виробництвом продукції сільського господарства поступається лише Причорноморському. Продукцію рослинництва і тваринництва переробляє потужна коліс харчова і легка промисловість району.

Вільна торгівля може зробити доступними для тамтешніх товаровиробників новітні закордонні технології, що, у свою чергу, підвищить продуктивність праці людей та землі, а підприємства АПК Житомирської області можуть стати своєрідним плацдармом для експортних галузевих зрушень.

Так, на кінець 2011 р., за даними Головного управління статистики у Житомирській області, обласний експорт товарів (враховуючи його тридцяти відсоткове кризове падіння у 2009 р.) збільшився майже на 40 % (причому у попередньому році – лише на 3,7 %) [5, с. 1]. У структурі валового виробництва сільськогосподарської продукції переважаючу частку займає рослинництво, з її найбільшим виробництвом зерна та картоплі. Таким чином, за обсягом експорту область займає дев'яту позицію у загальнодержавному рейтингу. Переважну частину обласного експорту забезпечили сировинні товари підприємств деревообробної промисловості (ВАТ “Вайдман-МПФ”, ДП “Новоград-Волинське ДЛМГ”), видобувної та каменеобробної галузі (ВАТ “Коростенський шебзавод”, Овруцький шебзавод ГМШБТ, ВАТ Овруцький ГЗК “КВАРЦИТ”), а також легкої промисловості (ВАТ “Бердичівська фабрика одягу”, ЗАТ ВКФ “Леся”, ТОВ “Фешен груп”, ТОВ “Сторсак Україна”).

Відкриття економіки для зовнішньої конкуренції може стимулювати місцевих виробників до пошуку шляхів підвищення ефективності роботи та масового виробництва своєї продукції. Такі вигоди спричинять зміщення граничної кривої виробничих можливостей країни від точки початку координат, тобто регіон (та країна в цілому) зможе виробляти більше сільськогосподарських товарів експортного призначення, ніж за відсутності вільної торгівлі, що однозначно стимулює економічний розвиток регіону.

Однією з важливих для розв'язання проблем регіону (та української економіки загалом) є великий рівень енергозатратності, оскільки власних паливно-енергетичних ресурсів у регіоні не вистачає. Адміністративними засобами влада області (Головне управління економіки області) сприяє розвитку місцевої економіки: прийнято Програму розвитку агропромислового комплексу області на 2011–2015 роки; Програми щодо підвищення енергоефективності на 2010–2014 роки, залучення інвестицій в економіку Житомирської області на 2011–2015 роки тощо. Діють спеціальні комісії з питань агропромислового комплексу, земельних відносин та розвитку села; з питань соціально-економічного розвитку регіону, інвестиційної діяльності та середнього і малого бізнесу [6].

У контексті розвитку світового ринку продовольства та сучасних тенденцій міжнародного поділу праці у харчовій промисловості області відбуваються активні інноваційні та інвестиційні процеси, змінюється виробнича база, покращуються соціальні умови працівників підприємств. У 2011 р. обсяг валових інвестицій в аграрну галузь області становить 693 млн грн (304,7 млн грн – у 2008 р.), у тому числі 13 млн грн іноземних інвестицій. У сільському господарстві області зареєстровано більш, як 120 інвесторів (юридичних і фізичних осіб), площа орендованих ними сільгоспугідь перевищує 230 тис. га. Загалом, Житомирщина представляє 26 інвестиційних проекти вартістю понад 900 млн дол. для розвитку сільського господарства [7, с. 28].

Приплив інвестицій у сільськогосподарські підприємства регіону сприятиме оновленню основних фондів, залучення новітніх технологій виробництва, використання сучасних систем контролю якості на всіх етапах виробництва сільськогосподарської продукції та, у кінцевому рахунку, забезпечить конкурентне ціноутворення у межах світових цін, що виключить можливість антидемпінгових обмежень при виході продукції АПК області на зовнішні ринки. У структурі ж вітчизняного експорту частка товарів, які виготовляються відповідно до договорів про міжнародну спеціалізацію та кооперування виробництва залишається незначною, що є наслідком недостатнього інвестування у АПК України.

Використання інвестицій як в АПК Житомирської області, так і в Україні загалом, слід спрямувати на налагодження функціонування переробної галузі; виробництво імпортозамінної продукції, зокрема такої, як зернові, кормо- і картоплебіральні комбайни; прискорення економічного розвитку, відновивши хоча б ту динаміку, яка була в 2003–2004 роках, коли економіка країни, у т.ч. АПК, розвивалися стрімко та швидко.

АПК є тою альтернативою, яка при правильному використанні на міжнародній торговій арені, сприятиме трансформації галузевих пріоритетів українського експорту, надаючи перевагу експорту сільгосппродукції, аніж експорту сировини у вигляді металопродукції.

Так, металургійна галузь України цілком залежить від експорту, тому, як вважають експерти WSA, понесла суттєві втрати від кризи. У середньостроковій перспективі (за існуючих умов виробництва та торгівлі) металургійна галузь України втрачатиме свою відносну конкурентоспроможність через зростання власного виробництва в країнах-споживачах. Так, в країнах Близького Сходу, Північної Африки і Південно-Східної Азії, що є найбільшими ринками збуту української сталі за межами СНД, їх власні обсяги виплавки сталі збільшуються швидше, ніж обсяги її споживання [2, с. 23]. У тих же азійських країнах, населення яких росте, Україна проводить освоєння не тільки металургійних ринків, а й аграрних.

Актуальна на сьогодні модель захисту внутрішнього ринку України від цінових коливань (адміністративне регулювання цін, заборона або обмеження експорту) є неефективною в умовах відкритої ринкової економіки, та демотивує аграрне виробництво. Ситуація ускладнюється тим, що ГАТТ/СОТ виключила сільськогосподарські продукти з числа стандартних об'єктів міжнародної торгівлі, тоді демпінг, експортні субсидії, імпорتنі квоти, міжнародні картелі та інші види торгових обмежень не заборонені у торгівлі сільськогосподарською продукцією, в той час, як такі ж заходи ГАТТ/СОТ рішуче забороняє у торгівлі іншими товарами. Виникає питання – якщо демпінг сільськогосподарської продукції не заборонений, то чи діятимуть антидемпінгові заходи як офіційний та законодавчий інструмент боротьби?

Ця проблема внесена до порядку денного раунду (у м. Доха) і є достатньо складною для вирішення на переговорах у рамках СОТ, оскільки особливістю сільськогосподарських ринків є унікальність їх товарних характеристик (псування, сезонне виробництво, велика кількість виробників та однорідних і подібних товарів), що може спричинити різні результати під час антидемпінгового регулювання цієї галузі у порівнянні з іншими товарами, які виготовляються промисловим способом, наприклад у металургійній галузі. Все ж, у світі сільськогосподарська продукція стикається з аналогічними проблемами антидемпінгового торговельного захисту. Так, за період 1995–2010 рр. 92 товари світового сільськогосподарського виробництва (1–24 групи УКТ ЗЕД) ставали об'єктами антидемпінгових заходів [8], що в порівнянні з продукцією металургійної галузі (XV група – 713 заходів), не є істотною часткою. У 2010 р. групи XV (неблагородні метали та вироби з них) та VI (продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості) знову займають лідируючі позиції за кількістю застосованих антидемпінгових заходів (43 та 44 заходи відповідно).

Основну частку (42 %) українського експорту металів у 2010 р. склали: чавун переробний, зливки, напівфабрикати з нелегованої сталі, феросплави, відходи та брухт чорних металів. Практично була відсутня номенклатура експорту високотехнологічної металопродукції – продуктів прямого відновлення залізних руд, листів плакованих з гальванічним покриттям та електролітичним оцинкуванням, прокату плоского з корозійно-стійкої нержавіючої сталі. За багатьма видами високотехнологічної металопродукції імпорт у десятки разів перевищує експортні поставки.

Автор вказує на прямий зв'язок між структурою експорту та товарною структурою антидемпінгових обмежень. Так, дані Державної служби статистики України підтверджують інформацію Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, що більше половини всіх розслідувань та обмежень припадає на продукцію металургійної (16 обмежень) та хімічної (7) галузей України, що складає 57 % та 25 % відповідно від загального числа антидемпінгових заходів проти України (28).

В умовах фінансової кризи, рівень інвестування процесів модернізації та технічного переоснащення металургійних підприємств різко скоротився, річний обсяг інвестицій в основний капітал у 2009 р. (порівняно з 2007 р.) зменшився на 41 %, а прямих іноземних інвестицій – майже в 3,5 рази [1].

Перед владою стоїть завдання створити цілісну систему підтримки вітчизняного виробництва (в тому числі сільськогосподарського та металургійного) та підтримки фінансово технічного переоснащення галузей, оскільки використання старих непродуктивних комбайнів, тракторів та іншого устаткування може призвести до відчутних фінансових втрат. Тим паче, що в Україні відповідно до ст. 17.2.3 закону “Про державну підтримку сільського господарства України” [9] створено пільгові умови для імпорту товарів переробної галузі (тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, вантажних автомобілів, причепів, обладнання для тваринництва і птахівництва, виробництва продуктів харчування, зберігання і подальшої переробки зерна, овочів, фруктів, м'яса, молока, для виробництва біопалива та інших альтернативних видів енергії тощо), яка все ж недостатньо розвивається у нашій державі. Ст. 3.1 цього ж закону дозволяє державі здійснювати регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції шляхом встановлення мінімальних та максимальних інтервенційних цін.

Верховна Рада України у березні 2011 р. прийняла за основу законопроект про внесення змін до закону “Про зерно та ринок зерна в Україні”, тим самим, дозволивши державі монополізувати експорт сільськогосподарської продукції для його збільшення (на сьогодні законопроект знятий з розгляду). Отже, разом з проблемами у вітчизняному АПК, існують і позитивні зрушення у напрямку її структурної перебудови та розвитку експортного потенціалу. Досягнутий рівень розвитку науки і техніки дає можливість переробляти всі без винятку побічні продукти і відходи виробництва переробних галузей агропромислового комплексу. Сьогодні не існує технічних обмежень для повного і раціонального їх використання. Слід пришвидшити перехід галузі на безвідходний тип виробництва, що підвищить економічні показники галузі, вирішить проблему раціонального природокористування при переробці сільськогосподарської сировини, сприятиме охороні навколишнього середовища [10].

Комплекс заходів з підтримки вітчизняного виробництва включає податкове та митне регулювання, формування державного замовлення, застосування лізингових процедур для надання споживачам доступу до потрібного їм обладнання, створення об'єктів виробничої, транспортної, енергетичної інфраструктури, пряме співфінансування, застосування механізмів здешевлення кредитів, надання державних гарантій для залучення кредитних коштів. на сьогодні Урядом підготовлено три документи стратегічного рівня – державна програма розвитку внутрішнього виробництва, програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, які вже схвалені урядом, та державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 р. [11].

Висновки. Враховуючи зазначене, вироблення ефективної стратегії виходу продукції АПК на зовнішні ринки повинно поєднуватись із захистом внутрішнього ринку від надмірного вивозу продукції, дефіцит якої приводить до імпорту аналогічних товарів на невигідних умовах. Вивіз продукції не повинен здійснюватись на демпінгових умовах, які спричинятимуть втрату та закриття доступу до ринків збуту внаслідок антидемпінгових заходів, застосованих іноземними країнами. Сільське господарство може стати реальною та перспективною альтернативою для виходу на зовнішній ринок та інструментом зміни структури українського експорту, внаслідок чого роль України на міжнародній торговій арені посилюватиметься.

Література

1. Щодо напрямів реформування металургійної галузі України : аналіт. записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/435/>
2. Клименко І. В. Тенденції після кризового відновлення світової торгівлі: ризики та пріоритети зовнішньоекономічної політики України : аналіт. доповідь [Електронний ресурс] / І. В. Клименко, І. В. Ус ; Нац. ін-т стратегічних досліджень при Президенті України. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_nauk_an_rozrobku/svitivi_econom_tendensii_2010.pdf
3. In 2010, sunflower oil export volumes from Ukraine to cover 60% of the world market [Electronic resource] // Financial. – 09/09/2010. – [Mode of access]: http://www.finchannel.com/Main_News/Ukraine/70285_In_2010_sunflower_oil_export_volumes_from_Ukraine_to_cover_60%25_of_the_world_market/
4. Ревенко Л. С. Сегрегація товаропотоків у світовій торгівлі продовольством / Л. С. Ревенко // Аграрна наука. – К. : 2003. – № 9. – С. 2–9/
5. Зростаючі показники зовнішньоторговельної діяльності підприємств області : аналіт. записка. – [Електронний ресурс] / Житомир. облкомітет з економічних реформ. – Режим доступу: <http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/doc021211.pdf>
6. Офіційна веб-сторінка Управління економіки Житомирської облдержадміністрації. – Режим доступу: <http://economy-zt.info/index.html>
7. Про стан соціально-економічного розвитку області за 2011 рік : звіт [Електронний ресурс] / Житомир. облдержадміністрація. – Режим доступу: http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/rada/zvit_2011.pdf
8. Anti-dumping Measures: by Sector [Electronic resource] / Офіційний сайт СОТ. – [Mode of access]: http://www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm
9. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
10. Писаренко В. Н. Безотходные технологии при переработке сельскохозяйственной продукции / В. Н. Писаренко, П. В. Писаренко, В. В. Писаренко // Агроекология. – Полтава : 2008.
11. Копилов В. Влада має на меті створити цілісну систему підтримки вітчизняного виробництва. [Електронний ресурс] / Прес-служба Мінекономрозвитку. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=38461&from=01.10.2011&to=31.10.2011